

WAT ZIJN URNENVELDEN?

Vanaf het laatneolithicum tot de ijzertijd (van ca. 2900 v.Chr. tot ca. 450 v.Chr.) was het gebruikelijk de doden te begraven in grafheuvels en zogenaamde 'urnenvelden'. Een deel van deze periode wordt dan soms ook aangeduid met de tijd van de Urnenveldencultuur. De graven zijn uitsluitend crematiegraven, gekenmerkt door een sober grafritueel met meestal slechts schaarse grafgiften. De crematieresten worden bijgezet in een grafkuil. Dit kan op verschillende manieren gebeuren: in een urn (met of zonder resten van de brandstapel), in een vergankelijke container van organisch materiaal (bv. een doek), of gewoon los in de kuil samen met de brandstapelresten ('brandrestengraf').

De grafkuil werd ofwel gewoon toegedekt ("vlakgraf"), ofwel bedekt met een grafheuveltje. Het gebruik van vlakgraven en/of grafheuveltjes kent regionale verschillen. Soms werd er rond de grafheuvel een kringgreppel gegraven en/of een palenkrans geplaatst. In de bronstijd waren de heuvels doorgaans groter (diameter: 10m tot 35m) en hoger (tot 3m) dan in de ijzertijd (diameter: 3m tot 10m). Naast grafheuvels kunnen in deze begraafplaatsen ook 'langbedden' voorkomen. Dit zijn lange, ovale grafmonumenten van 15 tot 20 m lang en 5 tot 6 m breed. De omvang van de begraafplaatsen varieert van enkele tientallen tot meer dan 100 graven. Vooral in de ijzertijd lijken een aantal rijke graven sociale verschillen te weerspiegelen. Een voorbeeld hiervan is het grafveldje van 'De Rieten' in Wijshagen, waar de overledenen werden begraven in bronzen urnen en met enkele rijke bijgiften.

Vele urnenvelden bleven verschillende opeenvolgende generaties in gebruik. Deze grafvelden waren ingebed in ruimere cultuurlandschappen, met nederzettingen en boerderijen, akkercomplexen (o.a. de zogenaamde 'Celtic Fields'), cultusplaatsen, etc. Vaak werden de urnenvelden en de grafheuvels hergebruikt in een latere periode (bv. de Romeinse periode of zelfs de middeleeuwen).

Prehistorische grafheuvels en urnenvelden zijn uit archeologisch onderzoek gekend in heel Vlaanderen, maar slechts zelden bleef het heuvellichaam intact bewaard. In 2016 werd in Hofstade (bij Aalst) het grootste urnenveld dat in België gekend is, opgegraven. Hierbij werden 426 urnen blootgelegd uit de periode 1000-500 v.Chr.

WAAROM IS ACTIEVE INSTANDHOUDING BELANGRIJK?

In de loop der jaren zijn vele urnenvelden onder invloed van verschillende degradatieprocessen sterk aangetast of zelfs verdwenen. Duizenden jaren erosie en landbouw (ploegen...) zorgden er op het platteland voor dat de meerderheid van de grafheuveltjes bovengronds niet meer zichtbaar zijn. Ook bij het omzetten van heideland naar akkerland en door bouwwerkzaamheden werden veel grafheuvels genivelleerd. Op veel plaatsen bleven – vaak op slechts geringe diepte – wel nog ondergrondse sporen bewaard: sporen van palenkransen, van de omgrachting, en soms nog van de graven zelf. Op een aantal plaatsen bleven ook de grafheuveltjes nog in het (micro)reliëf bewaard. Dit is vooral het geval in bosgebieden.

Een actief instandhoudingsbeheer is van groot belang om de resterende urnenveldrelicten in een zo goed mogelijke toestand te bewaren voor de toekomst. Aangezien de grafheuvels bovengronds dikwijls al sterk afgevlakt zijn, gaat het om een uitermate kwetsbaar bodemarchief. Voor een onge oefend oog zijn ze niet als dusdanig herkenbaar. Dit maakt dat ze gemakkelijk in de vergetelheid geraken en (ongewild) beschadigd worden. Samen met de ondergrondse sporen en relicten zijn ze echter een belangrijke bron en getuige van een begrafenisgebruik uit het verre verleden. Bovendien zijn het de oudste zichtbare monumenten die we in Vlaanderen hebben. De bewaarde of gereconstrueerde aarden heuvels geven een historische dimensie aan het landschap. In combinatie met goede voorlichting kunnen ze rekenen op veel maatschappelijke waardering.

RICHTLIJNEN VOOR BEHOUD EN BEHEER

Bij het beheer van urnenvelden gaat het er in de eerste plaats om dat de archeologische waarde als wetenschappelijke informatiebron zoveel mogelijk behouden wordt. Daarom wordt er gestreefd naar een zo goed mogelijk behoud ter plekke (*in situ*) van de nog aanwezige archeologische relict en sporen. Dit omvat zowel de zichtbare grafheuvels als het bodemarchief onder, tussen en rond de grafheuvels. Denk hierbij aan sporen van (vlak)graven, van palenkransen of een omgrachting, van houtskoolresten en bijgaven.

Het streefdoel is dan ook om bodemingrepen en wijzigingen aan het microreliëf zoveel mogelijk te vermijden. Indien dit toch noodzakelijk is, worden deze best tot een absoluut minimum beperkt. Ook schade door "natuurlijke oorzaken" (gravende dieren, windvallen, wortelwerking...) dient zoveel mogelijk vermeden te worden.

Enkele algemene richtlijnen:

- Geen zware machines inzetten op het urnenveld of deze beperken tot de bestaande wegen. In geen geval over de grafheuvels rijden! Bij terreinwerken de grafheuvels afbakenen om schade te vermijden.
- Geen nieuwe houtachtige of diepwortelende gewassen aanplanten.
- Opslag van houtachtige gewassen periodiek maaien met licht materiaal (bv. bosmaaier) en afvoeren om de bodem te verschraken. Niet klepelen, aangezet dit grondverzet met zich kan meebrengen. Idem voor plaggen. Dit geldt idealiter voor het volledige urnenveld, maar zeker voor de grafheuvels en hun randzone.
- Streven naar een gesloten bodemdek van de grafheuvels met een niet diepwortelende, autochtone begroeiing, bv. heide.
- Bomen met gevaar op windval preventief vellen met behoud van de stronk.
- Verwijderen van dood tak-en stamhout. Dit belemmert de zichtbaarheid en trekt (gravende) dieren aan.

Het vergroten van de zichtbaarheid van de grafheuvels en een vorm van (beperkte) informatievoorziening draagt bij tot een betere beleving en bewustwording van de site.

Enkele aandachtspunten uit de onroerend erfgoed wetgeving (<http://www.onroerenderfgoed.be>):

- Indien de site beschermd is onder het onroerend erfgoeddecreet, bestaat er een instandhoudings- en onderhoudsplicht. Bovendien zijn heel wat ingrepen vergunnings- of toelatingsplichtig (bv. wijzigen microreliëf, graafwerken in functie van bouwen, aanleggen van wegen en paden, enz.).
- Op een beschermde site is het gebruik van een metaaldetector verboden, tenzij in het kader van wetenschappelijk onderzoek of een archeologienota.
- Iedereen die per toeval een archeologische vondst ontdekt, is verplicht om dit binnen de drie dagen te melden aan het agentschap Onroerend Erfgoed. Archeologen van het agentschap komen dan ter plaatse om de vondst te onderzoeken.

MONUMENTENWACHT, UW PARTNER IN BEHOUD EN BEHEER

Naast deze algemene richtlijnen zijn er specifieke beheersmaatregelen die voor elk urnenveld en grafheuvelcomplex anders zijn, o.a. afhankelijk van het huidig of toekomstig grondgebruik- en beheer, de bereikbaarheid, de archeologische en ecologische waarden enz.

Aan de hand van periodieke toestandsinspecties kan Monumentenwacht u ondersteunen in een archeologievriendelijk beheer op maat van uw site: <http://www.monumentenwacht.be>. Ook voor andere vragen (bv. wetgeving, informatie over de archeologische waarde van de site, voorbeelden van ontsluiting, doorverwijzing...) kan u bij ons terecht.

Monumentenwacht is een organisatie van de vijf Vlaamse provincies met een ondersteunende koepelvereniging. De organisatie werd opgericht in 1991 om onderhoud te stimuleren en daarmee het behoud van waardevol erfgoed in Vlaanderen te bevorderen. Dit omvat zowel bouwkundig erfgoed en waardevolle interieurs als varend en archeologisch erfgoed. Dankzij de steun van de Vlaamse Overheid en de vijf Vlaamse provincies blijft je bijdrage in de kosten uiterst beperkt.

